

Pesten en gepest worden: De rol van groepsprocessen en persoonlijke karakteristieken

Doctoraal Scriptie
Klinische Psychologie
Universiteit van Amsterdam
December 2005

Door: Suzanne Wiltink
Studentnummer: 0104124
Begeleidster: Mw. Dr. G.M. de Boo

“It is a fundamental democratic right for a child to feel safe in school and to be spared the oppression and repeated, intentional humiliation implied in bullying” [Olweus, 1999, p21, aangehaald in Smith & Brain, 2000]

Samenvatting

In deze scriptie wordt onderzocht welke rol groepsprocessen ('social contagion', 'weakening of inhibitions against aggression', 'diffusion of responsibility' en het vormen van vriendengroepen) en persoonlijke karakteristieken (Eysenck's persoonlijkheidsdimensies, zelfvertrouwen en geslacht) spelen bij het ontstaan en instandhouden van pestgedrag op school bij kinderen in de leeftijd van vijf tot en met dertien jaar. In de besproken onderzoeken wordt bewijs gevonden voor het 'social contagion effect' (Pepler et al., 1999). Voor de groepsprocessen 'weakening of inhibitions against aggression' en 'diffusion of responsibility' wordt in deze studie geen concreet bewijs gevonden. Verder komt in de besproken onderzoeken naar voren dat kinderen die gelijke of complementaire deelnemersrollen vervullen vaak vriendengroepen met elkaar vormen (Salmivalli et al., 1997). Dit kan ertoe leiden dat pestgedrag versterkt wordt.

Persoonlijke karakteristieken blijken ook een rol te spelen in het pestgedrag van kinderen. Uit de besproken onderzoeken blijkt dat pesters hoger scoren op 'Psychoticism' dan kinderen die andere deelnemersrollen vervullen. Slachtoffers blijken lager te scoren op 'Extraversion' dan kinderen die andere deelnemersrollen vervullen (Slee en Rigby, 1993; Mynard en Joseph, 1997; Sutton en Keogh, 2000). Zowel pesters als slachtoffers scoren lager dan andere kinderen op 'Agreeableness' (Tani et al., 2003). Uit bijna alle studies blijkt dat slachtofferschap samenhangt met een laag zelfvertrouwen (Boulton en Smith, 1994; Slee en Rigby, 1993; Andreou, 2000; O'Moore en Kirkham, 2001). Over het zelfvertrouwen van pesters geven de onderzoeken een gemengd beeld. Ook over de sekseverschillen in pestgedrag kan op basis van de besproken onderzoeken geen eenduidige conclusie worden getrokken.

Er wordt geconcludeerd dat groepsprocessen bijdragen aan de instandhouding van pestgedrag van kinderen op school. De rol die een kind aanneemt tijdens pestincidenten hangt samen met persoonlijkheid en zelfvertrouwen.

Inhoudsopgave

1 Inleiding

2 Methode

3 Pesten uitbreider gedefinieerd

4 Groepsprocessen en pestgedrag

4.1 'Social learning'

4.2 Het vormen van vriendengroepen

5 Persoonlijke karakteristieken en pestgedrag

5.1 Eysenck's persoonlijkheidsfactoren

5.2 Zelfvertrouwen

5.3 Geslacht

6 Discussie

7 Conclusie

8 Literatuur

9 Bijlage

1 Inleiding

Pesten is een veel voorkomend probleem. Het komt over de hele wereld voor (Maekoya & Dussich, 2003) en het gebeurt bij zowel kinderen, jongeren als volwassenen (Smith & Brain, 2000). Hoewel er geen eenduidige definitie van bestaat, wordt pesten over het algemeen gedefinieerd als een verzameling agressieve gedragingen die herhaaldelijk plaatsvinden en gekarakteriseerd worden door een verschil in macht (Olweus, 1999, aangehaald in Smith & Brain, 2000).

Pesten komt bijna altijd voor in groepscontext en zelden in één-op-één interacties (Lagerspetz, Bjorkqvist, Berts & King, 1982, aangehaald in Sutton & Smith, 1999). Dit kan verklaard worden door het feit dat er in menselijke sociale groepen bijna altijd sprake is van een sociale hiërarchie. Een bepaalde machtspositie kan op een niet-agressieve manier worden verkregen en vaak is dat ook het geval. Toch blijft het verleidelijk voor mensen om hun macht uit te buiten door bijvoorbeeld een minder machtig persoon te pesten, dit gebeurt dan ook niet zelden (Smith & Brain, 2000). Pesten kan in dit opzicht als normatief worden gezien (niet als acceptabel), puur en alleen omdat het in veel menselijke groepen voorkomt waarin het voor het slachtoffer moeilijk is om weg te gaan als hij gepest wordt (Smith & Brain, 2000).

Onderzoek heeft bevestigd dat pesten normatief is. Het meest overtuigende bewijs hiervoor is gevonden op scholen. Smith, Morita, Junger-Tas, Olweus, Catalano & Slee (1999, aangehaald in Smith & Brain, 1999) toonden het bestaan van pesten op school in 16 verschillende landen aan. Uit het onderzoek van Schuster (1999, aangehaald in Smith & Brain, 1999) bleek zelfs dat op Duitse scholen in bijna elke klas een slachtoffer te identificeren was. Uit een vergelijking van onderzoeken die uitgevoerd zijn in verschillende landen blijkt dat het aantal kinderen dat gepest wordt op school verschilt van 3% tot 75% (Griffin & Gross, 2004).

Pestgedrag zit blijkbaar in de aard van de mens, dit betekent echter niet dat het een positieve functie dient. Pesten heeft niet alleen voor slachtoffers maar ook voor pesters vaak negatieve gevolgen. Slachtoffers lopen een groter risico op angst en depressie (Craig, 1998, aangehaald in Griffin & Gross, 2004), zijn vaak slecht sociaal aangepast (Crick & Grotpeter, 1995, aangehaald in Griffin & Gross, 2004) hebben weinig of geen goede vrienden (Nansel, 2001, aangehaald in Griffin & Gross, 2004), zijn vaak eenzaam en hebben meer fysieke en psychosomatische klachten (Williams, Chambers, Logan & Robinson, 1996, aangehaald in Smith, Talamelli, Cowie, Naykor & Chauhan, 2004). In extreme gevallen plegen slachtoffers zelfs zelfmoord (Maekoya & Dussich, 2003). Kinderen die pesten lopen een grotere kans op agressief gedrag en gedragstoornissen in de volwassenheid (Coie, Lochman, Terry & Hyman, 1992, aangehaald in Griffin & Gross, 2004). Uit een Noors onderzoek (Olweus, 1997, aangehaald in Griffin & Gross, 2004) blijkt dat 70% van de kinderen die in de zesde klas als pester werden geïdentificeerd, tenminste één misdaad hadden begaan op hun 24ste. Pesters zijn daarnaast vaak eenzaam, slecht emotioneel en sociaal aangepast en lopen een groter risico op drugs- of alcoholmisbruik (Nansel, 2001, aangehaald in Griffin & Gross, 2004).

Gezien de hoge prevalentie van pesten op scholen en de ernstige gevolgen die het voor zowel slachtoffers als daders kan hebben, is een vroege interventie van belang. Hoe eerder er ingegrepen wordt, hoe beter de negatieve gevolgen van pesten voorkomen kunnen worden. Een goed interventieplan voor middelbare en basisscholen is dan ook essentieel. Voor de ontwikkeling van een effectief interventieplan moet duidelijk zijn welke factoren een rol spelen bij het ontstaan en instandhouden van het pestgedrag. Daar zal deze scriptie over gaan.

Uit het bovenstaande is duidelijk geworden dat pesten vooral plaatsvindt in groepscontext. Het is dan ook waarschijnlijk dat groepsprocessen een belangrijke rol spelen bij het ontstaan en instandhouden van pestgedrag. Uit onderzoek (Craig & Pepler, 1995, aangehaald in Pepler, O'Connell & Craig, 1999) is gebleken dat het gedrag van de pester bekrachtigd wordt door zowel actief meedoen als passief toekijken van klasgenoten. Verder is er weinig bekend over de groepsprocessen die een rol spelen bij pestincidenten. Olweus (1991, aangehaald in Salmivalli, Huttunen & Lagerspetz, 1997) noemde een aantal andere 'social learning' processen die mogelijk van invloed kunnen zijn op pestgedrag dit zijn het 'social contagion effect', de 'weakening of inhibitions against aggression' en 'diffusion of responsibility'. Met het 'social contagion effect' wordt de verspreiding van agressieve gedragingen door middel van observationeel leren en modelling bedoeld. 'Weakening of inhibitions against aggression' houdt in dat mensen een minder negatieve houding krijgen tegenover agressie als zij zien dat het vertonen van agressief gedrag geen negatieve consequenties heeft voor de persoon die zich zo gedraagt. 'Diffusion of responsibility' houdt in dat als mensen een vervelend incident in een groep aanschouwen zij zich minder verantwoordelijk voelen om in te grijpen dan als zij het incident in hun eentje hadden aanschouwd. Hoewel Olweus (1991) opperde dat deze processen mogelijk van invloed zouden kunnen zijn op pestgedrag heeft hij er verder geen onderzoek naar gedaan. Onderzoek van Darley (1968, 1973, aangehaald in Pepler et al., 1999) heeft aangetoond dat deze 'social learning' processen in veel verschillende sociale situaties een rol spelen, het is dus aannemelijk dat deze processen ook van invloed zijn op het pestgedrag van kinderen.

Een ander groepsproces dat mogelijk van invloed kan zijn op het pestgedrag van kinderen is het vormen van vriendengroepen. Uit onderzoek (Hartup, 1993; Cairns & Cairns, 1994, aangehaald in Salmivalli et al., 1997) blijkt dat kinderen van dezelfde vriendengroep vaak dezelfde attitude hebben ten opzichte van school en de normen die daar heersen. Ook blijken zij ongeveer hetzelfde gedrag te vertonen, vooral kinderen die zich agressief gedragen blijken veel vrienden te hebben die zich ook agressief gedragen (Cairns & Cairns, 1994, aangehaald in Salmivalli et al., 1997). Het zou dan ook goed mogelijk zijn dat het pestgedrag van kinderen beïnvloed wordt hun vriendengroep, ook hier is in het verleden nog geen onderzoek naar gedaan.

Naast groepsprocessen is het van belang te onderzoeken welke invloed persoonlijke karakteristieken hebben op pestgedrag. Inzicht in deze persoonlijke karakteristieken kan duidelijk maken welke kinderen risico lopen om anderen te pesten of juist het slachtoffer van pesten te zullen zijn. De persoonlijkheidskenmerken die het meest in verband worden gebracht met pesten

zijn Eysenck's persoonlijkheidsdimensies. In het verleden vermoedden een aantal onderzoekers al dat pestgedrag samenhangt met Extraversie, Neuroticisme en Psychoticisme (Slee & Rigby, 1993). Slachtoffers van pesten zouden laag scoren op Extraversie en hoog op Neuroticisme. Pesters zouden juist hoog scoren op Psychoticisme. Een ander persoonlijkheidskenmerk dat vaak in verband is gebracht met pestgedrag is zelfvertrouwen. De meeste onderzoekers zijn het er over eens dat slachtoffers weinig zelfvertrouwen hebben (Austin & Joseph, 1996; Callaghan & Joseph, 1995; Rigby & Slee, 1992 e.a. aangehaald in O'Moore & Kirkham, 2001). Over het zelfvertrouwen van pesters bestaat minder consensus.

Tenslotte is het geslacht een persoonlijk kenmerk dat mogelijk van invloed zou kunnen zijn op pestgedrag. Onderzoeken vinden gemengde resultaten wat betreft de correlatie tussen deze variabelen. Olweus (1993, aangehaald in Griffin & Gross, 2004) concludeerde uit zijn onderzoek dat jongens een grotere kans lopen om pester of slachtoffer te worden dan meisjes. Rivers en Smith (1994, aangehaald in Griffin & Gross, 2004) vonden echter geen verschillen tussen jongens en meisjes in pestgedrag.

In deze scriptie zal worden onderzocht welke rol groepsprocessen ('social contagion', 'weakening of inhibitions against aggression', 'diffusion of responsibility' en het vormen van vriendengroepen) en persoonlijke karakteristieken (Eysenck's persoonlijkheidsdimensies, zelfvertrouwen en geslacht) spelen bij het ontstaan en instandhouden van pestgedrag op school bij kinderen in de leeftijd van vijf tot en met dertien jaar. Eerst zal er een uitgebreidere definitie van pesten worden gegeven en de verschillende rollen die kinderen kunnen spelen in pestgedrag worden besproken. Daarna wordt ingegaan op de groepsprocessen en tot slot zal de invloed van persoonlijke karakteristieken worden onderzocht.

2 Methode

Om de vraagstelling te beantwoorden werden wetenschappelijke artikelen gezocht met behulp van de zoekmachines PsycInfo en scholar.google.com. De zoektermen die werden gebruikt waren: 'bullying', 'childhood bullying', 'bullying in schools', 'group processes', 'social learning theory', 'personality', 'Eysenck's personality dimensions' en 'self-esteem', deze termen werden soms gecombineerd. Daarnaast werden uit de referenties van goed bevonden artikelen andere bruikbare artikelen gehaald. De leeftijd van de proefpersonen die deelnamen aan de in de artikelen besproken onderzoeken moest tussen de vier en achttien jaar liggen, omdat dit de leeftijd is waarop kinderen naar de basis- of middelbare school gaan. De publicatiedatum van de artikelen was geen criterium, wel ging de voorkeur uit naar de meest recent gepubliceerde artikelen.

3 Pesten uitgebreider gedefinieerd

In de inleiding is reeds besproken dat er geen eenduidige definitie van pesten bestaat. Om toch een zo volledig mogelijk beeld te schetsen van pestgedrag zullen vijf kenmerken van pesten worden genoemd waarover de meeste onderzoekers het eens zijn: de pester heeft de bedoeling het

slachtoffer pijn te doen of bang te maken, het agressieve gedrag jegens het slachtoffer vindt herhaaldelijk plaats, het slachtoffer lokt het pesten niet uit door verbale of fysieke agressie, het pesten vindt plaats in voor het slachtoffer bekende sociale groepen en de pester is 'machtinger' (sterker) dan het slachtoffer (Griffin & Gross, 2004).

Pesten kan grofweg worden ingedeeld in twee vormen: direct en indirect (relationeel). Onder de directe vorm van pesten worden bijvoorbeeld fysieke agressie, en fysieke of verbale bedreiging verstaan. Indirecte vormen van pesten zijn bijvoorbeeld buitensluiten, negeren en roddelen. De indirecte vorm van pesten is minder makkelijk te observeren en te meten. Meisjes pesten vaker op een indirecte manier dan jongens (Rivers & Smith, 1994 aangehaald in Smith & Brain, 2000).

Naast de pester- en slachtofferrol kunnen kinderen een aantal andere rollen aannemen tijdens pestincidenten. Salmivalli (1996, aangehaald in Tani, Greenman, Schneider & Fregoso, 2003) onderzocht de groepsdynamieken die tijdens het pesten plaatsvinden en identificeerde zes verschillende rollen die kinderen kunnen aannemen: Pester, Slachtoffer, Aanmoediger van de Pester, Assistent van de Pester, Verdediger van het Slachtoffer en Buitenstaander. Pesters vernederen de slachtoffers systematisch en zetten andere kinderen er toe aan om mee te doen; Aanmoedigers dragen aan de instandhouding van pesten bij door toe te kijken, te lachen en andere kinderen aan te sporen ook te komen kijken; Assistenten doen actief mee als het pesten is begonnen door het slachtoffer bijvoorbeeld te vangen en vast te houden; Verdedigers komen op voor het slachtoffer en proberen het pesten te stoppen; Buitenstaanders distantiëren zich volledig van pestincidenten. Salmivalli et al. (1998, aangehaald in Tani et al., 2003) vonden in later onderzoek dat de verschillende deelnemersrollen stabiel blijven op de basisschool en voorspellen welk gedrag kinderen in de toekomst vertonen in pestsituaties.

Sutton & Smith (1999) vonden bewijs voor de rollen van Salmivalli, uit hun onderzoek bleek dat de rollen duidelijk van elkaar te onderscheiden zijn. Zij concludeerden hieruit dat het gebruik van deze rollen een betrouwbare manier is om kinderen in te delen.

4 Groepsprocessen en pestgedrag

Zoals al is besproken in de inleiding is het waarschijnlijk dat meerdere groepsprocessen van invloed zijn op het pestgedrag van kinderen. In deze paragraaf zal daar op worden ingegaan. Eerst zal worden besproken wat de invloed van 'social learning' processen is, daarna zal de rol van het sluiten van vriendschappen worden besproken.

4.1 'Social learning'

In de inleiding zijn het 'social contagion effect', 'weakening of inhibitions against aggression' en 'diffusion of responsibility' al kort besproken, in deze paragraaf zullen deze processen uitgebreider uitgelegd worden.

Met 'social contagion' wordt de overdracht van agressief gedrag van de ene op de andere persoon door observationeel leren en 'modelling' bedoeld. In het proces van pesten kan 'social contagion' twee richtingen op gaan. Agressief gedrag van de pester kan de aandacht van klasgenoten trekken en ze hierdoor bij het pestincident betrekken. Andersom kan de aandacht van de klasgenoten de agressie van de pester versterken.

'Weakening of inhibitions against aggression' wordt op gang gezet als klasgenoten zien dat pesten geen negatieve consequenties heeft voor de pester. Pesters worden vaak positief bekrachtigd voor hun agressie, bijvoorbeeld doordat zij aandacht en een hogere status krijgen. Hierdoor krijgen klasgenoten het idee dat pesten niet alleen acceptabel is, maar ook dat er veel voordelen aan verbonden zijn. Daarnaast zullen kinderen zich geremd voelen om te interveniëren omdat ze bang zijn zelf slachtoffer van pesten te worden (DeRosier, Cillessen, Coie & Dodge, 1994, aangehaald in Pepler et al., 1999).

'Diffusion of responsibility' houdt in dat als pesten in een groep plaatsvindt elk lid van die groep zich minder verantwoordelijk voelt om in te grijpen dan als de persoon pestincident in zijn/haar eentje aanschouwt. Daarnaast zien kinderen volwassenen vaak als eindverantwoordelijke, dit kan ook een reden zijn waarom kinderen zich minder verantwoordelijk voelen om in te grijpen in een pestsituatie.

'Social learning' processen kunnen pesten dus op meerdere manieren beïnvloeden. Door 'diffusion of responsibility' voelen kinderen die in een groep pestincidenten aanschouwen zich minder verantwoordelijk om in te grijpen. Kinderen die pesten aanschouwen zonder in te grijpen kunnen verschillende boodschappen overbrengen: de pester is te sterk om weerstand aan te bieden, het slachtoffer verdient het gepest te worden of anderen zijn niet verantwoordelijk voor het gedrag van de pester. Hierdoor kan de 'weakening of inhibitions against aggression' worden versterkt. Door toe te kijken en niet te interveniëren kunnen klasgenoten de pester onbedoeld bekrachtigen. Op zijn beurt laat de 'succesvolle' pester zien dat pesten geen negatieve consequenties heeft. Herhaaldelijke blootstelling aan agressieve incidenten kan er toe leiden dat kinderen hier ongevoelig voor worden en ook gaan pesten. Als hier niet op tijd iets aan gedaan wordt kan dit leiden tot het 'contagion effect', het agressieve gedrag wordt in dat geval verspreid door de hele klas.

Pepler et al. (1999) deden onderzoek naar de hierboven besproken 'social learning' processen. Zij gebruikten camera's, microfoons en draadloze FM -transmitters om naturalistische observaties te doen. De tapes werden gescreend op segmenten van agressief gedrag door twee onafhankelijke codeurs. In hun onderzoek werd het 'contagion effect' aangetoond: de mate van agressie van de pester nam significant toe als er een klasgenoot bij kwam en het aantal toekijkende kinderen was significant positief gecorreleerd aan de duur van het pesten. Deze resultaten tonen aan dat klasgenoten (als zij niet interveniëren) een positieve bekrachtiging vormen voor de pester. Ook andersom werd het 'contagion effect' bevestigd: als de pester de andere kinderen vroeg om mee te doen, was de kans significant groter dat zij wel meededen aan het pesten dan niet. De

processen gerelateerd aan het 'contagion effect' bleken dus inderdaad van twee kanten te komen, de invloed stroomt niet alleen van pester naar klasgenoten, maar ook van klasgenoten naar pester.

'Weakening of inhibitions against aggression' werd ook aangetoond door de bevinding dat het waarschijnlijker is dat kinderen meedoen aan pesten als zij hierom gevraagd worden door de pester. Kinderen worden op dat moment blijkbaar minder geremd in het vertonen van agressief gedrag.

Uit de resultaten bleek verder dat kinderen tijdens pestincidenten het grootste deel van hun tijd besteden aan passief toekijken. Slechts een vierde van de tijd werd besteed aan het actief opkomen voor en helpen van het slachtoffer. De relatief kleine hoeveelheid tijd die kinderen besteden aan interventies komen overeen met onderzoek naar toeschouwergedrag in andere situaties en zou volgens de onderzoekers bewijs kunnen zijn voor 'diffusion of responsibility'.

Het onderzoek van Pepler et al. (1999) heeft bewijs geleverd voor de invloed van 'social contagion' op pestgedrag. Ook wijzen de resultaten in de richting van het optreden van 'weakening of inhibitions against aggression' en 'diffusion of responsibility' tijdens pestincidenten. Toch is het op basis van de resultaten van dit onderzoek niet mogelijk conclusies te trekken over het optreden van de twee laatst genoemde processen. In het geval van 'weakening of inhibitions against aggression' is aangetoond dat de kans dat kinderen meedoen aan het pesten als zij hierom gevraagd worden groter is dan dat zij niet meedoen. Hieruit wordt echter niet duidelijk of deze geremdheid in ingrijpen veroorzaakt is door processen die door de onderzoekers verondersteld worden ten grondslag te liggen aan de 'weakening of inhibitions against aggression' (zoals bijvoorbeeld het idee dat aan pesten geen negatieve consequenties verbonden zijn). Het is bijvoorbeeld mogelijk dat alle kinderen afzonderlijk al geremd waren in hun interventies nog voordat zij op school zaten. Om het proces van 'weakening of inhibitions against aggression' aan te tonen zou gemeten moeten worden of kinderen als de groep net gevormd is wel ingrijpen en of de frequentie van interventies afneemt naarmate de groep langer bestaat. Daarnaast zou onderzocht moeten worden waarom er minder geïntervenieerd wordt naarmate de groep langer bestaat, bijvoorbeeld door de ideeën van kinderen tegenover de consequenties van pestgedrag te meten.

Ook over de invloed van 'diffusion of responsibility' kan aan de hand van dit onderzoek niks geconcludeerd worden. Ten eerste is niet onderzocht óf kinderen het nodig vonden dat er ingegrepen werd, het is namelijk mogelijk dat zij het pestincident wel gemakkelijk vonden en helemaal niet wilden dat er ingegrepen werd. Ten tweede is niet gemeten of de kinderen zich in de groep minder verantwoordelijk voelden dan als zij in hun eentje zouden zijn. Tenslotte is het ook mogelijk dat kinderen zich wel verantwoordelijk voelden, maar dat zij niet durfden in te grijpen ze bijvoorbeeld bang waren om afgewezen te worden door klasgenoten. In een volgend onderzoek zou met deze punten rekening gehouden moeten worden.

Hoewel het concrete bewijs voor het optreden van 'weakening of inhibitions against aggression' en 'diffusion of responsibility' in deze studie dus niet is geleverd, is het aannemelijk

dat deze processen wel degelijk een rol hebben gespeeld. Onderzoek van Darley (1968, 1973, aangehaald in Pepler et al., 1999) heeft het optreden van deze processen in veel verschillende sociale situaties aangetoond, er is dan ook genoeg reden om aan te nemen dat deze processen ook invloed hebben op het pestgedrag van kinderen

4.2 Het vormen van vriendengroepen

In de vorige subparagraaf zijn een aantal ‘social learning’ processen besproken die van invloed kunnen zijn op pestgedrag. Een schoolklas kan worden gezien als een geheel waarin deze groepsprocessen werken. Kinderen vormen binnen hun klas echter ook vriendengroepen, binnen deze kleinere groepen zouden de groepsmechanismen een nog grotere invloed kunnen hebben dan op klasniveau.

Zoals in de inleiding al besproken is bestaat er meestal veel gelijkenis tussen kinderen van dezelfde vriendengroep. Kinderen die bevriend zijn met elkaar zijn bijvoorbeeld meestal gelijk in geslacht en ras (Hartup, 1993 aangehaald in Salmivalli et al., 1997), hebben vaak dezelfde attitudes tegenover school en de normen die daar heersen (Hartup, 1993, aangehaald in Salmivalli et al., 1997) en vertonen vergelijkbaar gedrag (Cairns & Cairns, 1994, aangehaald in Salmivalli et al., 1997).

Aan de hand van het bovenstaande kan worden verwacht dat pesters vrienden kiezen die ook een positieve attitude ten opzichte van pesten hebben en de pesters aanmoedigen en positieve feedback geven. Deze kinderen zouden dan andere pesters, aanmoedigers en assistenten zijn. Als de vriendengroep eenmaal is gevormd zal door middel van interactie de gelijkheid tussen de leden worden vergroot en de positieve houding tegenover pesten worden versterkt.

Slachtoffers zijn meestal onpopulair op school. Het is mogelijk dat zij helemaal buiten de sociale netwerken van de school vallen of bevriend raken met andere slachtoffers. Een andere mogelijkheid is dat zij bevriend raken met kinderen die voor hen opkomen of niet betrokken zijn bij het pesten, respectievelijk de verdedigers en de buitenstaanders.

Salmivalli et al. (1997) deden onderzoek naar de compositie van vriendengroepen op school. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat kinderen die tot hetzelfde netwerk behoorden op elkaar leken in hoe ze zich gedroegen in peestsituaties. Pesters hadden over het algemeen significant meer pesters, aanmoedigers en assistenten in hun vriendengroepen, verdedigers en buitenstaanders zaten zo goed als nooit in deze groepen. Slachtoffers vormden vooral vriendengroepen met andere slachtoffers (significant), soms zaten er ook verdedigers in deze groepen (niet significant). Verdedigers en buitenstaanders hadden respectievelijk het meest andere verdedigers en andere buitenstaanders in hun groep (beiden significant). Verder wees dit onderzoek uit dat het gedrag van de kinderen afzonderlijk sterk samenhangt met het gedrag van de leden van zijn/haar vriendengroep in peestsituaties. Tenslotte bleek dat pesters, aanmoedigers en assistenten tot significant grotere groepen behoorden dan verdedigers, buitenstaanders en

slachtoffers. Van de kinderen die helemaal niet tot een groep behoorden was bijna de helft slachtoffer.

De resultaten van dit onderzoek hebben belangrijke implicaties voor de instandhouding van pestgedrag. Dat kinderen vooral vriendengroepen vormen met kinderen die gelijke of complementaire deelnemersrollen vervullen kan er toe leiden dat hun gedrag versterkt wordt. Doordat pesters aangemoedigd worden door een meestal grote vriendengroep zullen zij vaker en meer pesten. Slachtoffers zullen, doordat zij vooral groepen vormen met andere slachtoffers, nog meer in hun slachtofferrol worden gedrukt. Daarnaast behoren slachtoffers vaker dan andere kinderen tot geen enkele vriendengroep, dit maakt hen tot een makkelijker doelwit.

5 Persoonlijke karakteristieken en pestgedrag

In de vorige paragraaf is duidelijk geworden dat groepsprocessen een rol spelen bij het ontstaan en in stand houden van pestgedrag. Hieruit is echter nog niet duidelijk geworden waarom sommige kinderen pesten en andere juist het slachtoffer zijn. In deze paragraaf zal worden onderzocht welke persoonlijke karakteristieken samenhangen met pestgedrag. Er zal aandacht worden besteed aan Eysenck's persoonlijkheidsfactoren, zelfvertrouwen en geslacht.

5.1 Eysenck's persoonlijkheidsfactoren

Eysenck en Eysenck (1975, aangehaald in Slee & Rigby, 1993) hebben een vijf-factoren model ontwikkeld om de persoonlijkheid van mensen te beschrijven, dit model staat ook wel bekend als de 'Big Five'. De vijf persoonlijkheidsdimensies zijn 'Neuroticism' (N), 'Extraversion' (E), 'Openness to Experience' (O), 'Agreeableness' (A) en 'Conscientiousness' (C). De dimensies die in verband worden gebracht met pestgedrag zijn 'Neuroticism', 'Extraversion' en 'Agreeableness'.

Mensen die hoog scoren op 'Neuroticism' worden omschreven als mensen die angstig en obsessief zijn, een laag zelfvertrouwen en gebrek aan autonomie hebben, zich snel zorgen maken en zich snel schuldig voelen. Personen die hoog scoren op 'Extraversion' worden omschreven als assertief, actief en spontaan (Digman, 1990). 'Agreeableness' wordt in verband gebracht met altruïstisch, zorgzaam, en emotionele steun biedend gedrag. Een zesde dimensie die door sommige onderzoekers is toegevoegd is 'Psychoticism' (P) (Slee & Rigby, 1993). 'Psychoticism' is een persoonlijkheidsdimensie die geassocieerd wordt met solitair en impulsief gedrag, vijandigheid jegens anderen en gebrek aan samenwerking en sensitiviteit in sociale situaties (Eysenck & Eysenck, 1975, aangehaald in Tani et al., 2003).

Slee en Rigby (1993) waren de eersten die onderzoek deden naar persoonlijkheidsfactoren en pestgedrag. Uit hun studie kwam naar voren dat pesters significant hoger scoorden op P dan slachtoffers en 'normale' kinderen. Slachtoffers scoorden significant lager op E dan pesters en 'normale' kinderen, de score op N bleek geen verband te hebben met pestgedrag. Mynard en Joseph (1997) repliceerden met hun onderzoek de bevindingen van Slee en Rigby (1993) wat

betreft P en E. Zij vonden daarentegen wel een verband tussen N en pestgedrag: zowel pesters als slachtoffers scoorden hoger op N dan kinderen die niet bij het pestgedrag betrokken waren, deze bevinding was echter niet significant.

Ook Sutton en Keogh (2000) deden onderzoek naar persoonlijkheid en pestgedrag. Uit hun onderzoek bleek dat kinderen die een negatieve houding hadden tegenover pesten significant lager scoorden op P dan de kinderen in de controle groep, E bleek niet gecorreleerd te zijn met een anti-pesthouding. Kinderen die een positieve houding hadden tegenover pesten scoorden significant hoger dan de controle groep op P en N.

Tani et al. (2003) onderzochten naast de persoonlijkheidskenmerken van pesters en slachtoffers ook die van verdedigers en buitenstaanders. Uit de resultaten bleek dat pesters significant lager op A scoorden dan verdedigers. Pesters scoorden significant hoger dan buitenstaanders op E. Verdedigers scoorden het hoogst van alle groepen op A en significant lager dan pesters en slachtoffers op N. Buitenstaanders scoorden significant lager dan pesters en verdedigers op E. Slachtoffers scoorden significant lager dan verdedigers en buitenstaanders op A en significant hoger N.

De onderzoeken die in deze paragraaf besproken zijn tonen aan dat Eysenck's persoonlijkheidsfactoren samenhangen met de deelnemersrollen in pestgedrag. De twee persoonlijkheidskenmerken die het meest voorspellend zijn voor pestgedrag zijn 'Psychoticism' en 'Extraversion'. Kinderen die pesten hebben vaak een verhoogde score op 'Psychoticism' en een verlaagde score op 'Agreeableness'. Mensen met een hoge score op P worden beschreven als sensatiezoekende, ongevoelige en onzorgzame mensen die een positieve houding hebben tegenover geweld (Slee & Rigby, 1993). Een lage score op A wordt in verband gebracht met een preoccupatie met zichzelf en een gebrek aan sympathie voor het lijden van anderen (Costa & McCrae, 1992, aangehaald in Tani et al., 2003). Verdedigers hebben vaak een verhoogde score op 'Agreeableness' en een verlaagde score op 'Neuroticism'. Mensen die hoog scoren op A worden beschreven als mensen die altruïstisch zijn en sympathie hebben voor andermans behoeften (Costa & McCrae, 1992, aangehaald in Tani et al., 2003). De verlaagde score van verdedigers op N betekent dat zij zich minder met hun eigen voorkomen bezighouden in sociale situaties en minder moeite hebben hun emoties te reguleren (Costa & McCrae, 1992, aangehaald in Tani et al., 2003). Buitenstaanders hebben een grotere kans op een verlaagde score op 'Extraversion', deze bevinding kan een verklaring bieden voor het niet betrokken zijn bij pestincidenten. Een lage score op E wordt namelijk geassocieerd met terugtrekking uit sociale situaties (Costa & McCrae, 1992, aangehaald in Tani et al., 2003). Slachtofferschap hangt samen met een lage score op 'Extraversion' en 'Agreeableness'. Mensen met een verlaagde score op A worden over het algemeen minder aardig gevonden dan mensen met een hoge score op die dimensie (Costa & McCrae, 1992, aangehaald in Tani et al., 2003). In combinatie met een lage score op E (weinig spontaan en assertief) zou dit kunnen verklaren waarom juist die personen slachtoffer worden.

Hoewel de samenhang van 'Neuroticism' met pestgedrag niet in elke studie wordt aangetoond, wijzen een aantal onderzoeken er op N samenhangt met zowel pesten als slachtofferschap.

5.2 Zelfvertrouwen

In het vorige deel van deze paragraaf is aangetoond dat persoonlijkheidskenmerken samenhangen met pestgedrag. Een andere persoonlijke karakteristiek die vaak in verband wordt gebracht met pestgedrag is zelfvertrouwen.

Boulton en Smith (1994) deden onderzoek naar zelfvertrouwen en pestgedrag bij schoolkinderen. Zij toonden met hun onderzoek aan dat mannelijke slachtoffers een lagere score hebben op 'self-perceived competence' en 'self-perceived social acceptance' dan hun mannelijke klasgenoten die niet gepest werden. Meisjes die gepest werden hadden een lagere score op 'self-perceived social acceptance' en 'global self-worth' dan de andere meisjes van hun klas, geen van deze resultaten was echter significant. Toch concludeerden Boulton en Smith (1994) uit deze resultaten dat een laag zelfvertrouwen samenhangt met slachtofferschap.

Slee en Rigby (1993) vonden in hun studie dat slachtoffers een significant lager zelfvertrouwen hadden dan pesters en buitenstaanders. Zij vergeleken ook het zelfvertrouwen van pesters met dat van buitenstaanders, hieruit bleek dat het zelfvertrouwen van pesters niet significant verschilde van dat van buitenstaanders. Slee en Rigby (1992) opperden de mogelijkheid dat pesters hun zelfvertrouwen omhoog houden door het gevoel van macht dat zij verkrijgen uit het vernederen en domineren van andere kinderen.

Andreou (2000) vond in haar studie ook dat slachtoffers significant lager scoorden dan buitenstaanders op zelfvertrouwen. In tegenstelling tot de vorige onderzoeken vond zij dat ook pesters een significant lager zelfvertrouwen hadden dan buitenstaanders. O'Moore en Kirkham (2001) vonden resultaten die vergelijkbaar waren met die van Andreou (2000). Uit hun resultaten kwam ook naar voren dat zowel pesters als slachtoffers een significant lager zelfvertrouwen hadden dan buitenstaanders.

De resultaten van de verschillende onderzoeken zijn eenduidig over de samenhang tussen zelfvertrouwen en slachtofferschap: slachtoffers hebben een lager zelfvertrouwen dan buitenstaanders. De resultaten wat betreft pesten en zelfvertrouwen vertonen minder overeenkomst: sommige studies wijzen uit dat het zelfvertrouwen van pesters niet verschilt van dat van buitenstaanders, terwijl andere studies laten zien dat pesters een lager zelfvertrouwen hebben dan buitenstaanders. Volgens O'Moore en Kirkham (2001) kan dit verklaard worden door de verschillende vragenlijsten die in de onderzoeken zijn gebruikt. De Pier-Harris Self-Perception Scale die in de studie van O'Moore en Kirkham is gebruikt, meet een bredere range aan variabelen die gerelateerd zijn aan zelfvertrouwen dan de vragenlijsten die gebruikt zijn in de andere studies. Uit de Self-Perception Scale bleek dat pesters weinig angst lieten zien en een relatief positieve houding hadden tegenover hun uiterlijke verschijning en populariteit. Zij bleken echter meer gevoelens van inadequaatheid in relatie tot gedrag, intellectuele en school status te hebben en

minder gelukkig en tevreden te zijn dan buitenstaanders. Het is mogelijk dat de vragenlijsten van de andere studies zich vooral gericht hebben op de eerst genoemde variabelen (weinig angst, positieve houding tegenover eigen uiterlijke verschijning en populariteit), waardoor in die studies naar voren kwam dat het zelfvertrouwen van pesters niet lager is dan dat van buitenstaanders.

5.3 Geslacht

Het is mogelijk dat jongens en meisjes verschillende deelnemersrollen aannemen tijdens pestincidenten. Zoals in de inleiding naar voren is gekomen vinden onderzoekers vaak tegenstrijdige resultaten wat betreft de correlatie tussen geslacht en pestgedrag. Ook de onderzoeken die in deze scriptie behandeld zijn geven geen eenduidig verband tussen deze variabelen. In de studie van Sutton en Keogh (2000) bleek dat jongens significant hoger scoorden dan meisjes op de 'Desire for Succes-scale', een schaal die een positieve samenhang heeft met een positieve houding tegenover pesten. Meisjes scoorden in die studie juist significant hoger dan jongens op de 'Pro-Victim-scale', een schaal die samenhangt met negatieve houding tegenover pesten. In het onderzoek van Boulton en Smith (1994) kwam naar voren dat jongens door hun klasgenoten significant vaker als pester werden genomineerd dan meisjes. Meisjes werden vaker dan jongens als slachtoffer genomineerd, dit verschil was echter niet significant.

Sutton en Smith (1999) vonden in hun onderzoek dat jongens significant hoger scoorden op de Assistent-, Verdediger- en Buitenstaanderschaal maar niet op de Pester- of Slachtofferschaal. Ook Andreou (2000) en Mynard en Joseph (1997) vonden geen significante verschillen tussen jongens en meisjes op de Bullying Behaviour Scale en de Peer Victimization Scale.

Uit de onderzoeken van Sutton en Keogh (2000) en Boulton en Smith (1994) blijkt dat jongens een positievere houding tegenover pesten hebben en vaker als pester genomineerd worden dan meisjes, uit de onderzoeken van Sutton en Smith (1999), Andreou (2000) en Mynard en Joseph (1997) blijkt echter dat er geen verschillen in pestgedrag zijn tussen jongens en meisjes. Op basis van deze resultaten kan geen conclusie worden getrokken wat betreft sekseverschillen in pestgedrag.

6 Discussie

In deze scriptie werd onderzocht welke rol groepsprocessen en persoonlijke karakteristieken spelen in het pestgedrag van kinderen. Uit de besproken onderzoeken kan geconcludeerd worden dat groepsprocessen helpen het pestgedrag in stand te houden. Het 'social contagion effect' is in het onderzoek van Pepler et al. (1999) aangetoond, door dit proces verspreidt pestgedrag zich door de hele klas. Hoewel de 'weakening of inhibitions against aggression' en de 'diffusion of responsibility' niet concreet zijn aangetoond in deze studie, is het aannemelijk dat deze processen een rol spelen in pestgedrag van kinderen. Voorgaand onderzoek (Darley, 1968, 1973) wees namelijk uit dat deze processen in veel sociale situaties een rol spelen. Uit de het onderzoek van

Salmivalli et al. (1997) blijkt dat kinderen vooral vriendengroepen vormen met kinderen die gelijke of complementaire deelnemersrollen vervullen. Dit kan er voor zorgen dat het gedrag van zowel pesters als slachtoffers versterkt wordt en het pestgedrag in stand gehouden wordt.

Persoonlijke karakteristieken blijken ook een rol te spelen in het pestgedrag van kinderen. Uit de besproken onderzoeken blijkt dat pesters hoger scoren op 'Psychoticism' dan andere kinderen. Slachtoffers blijken lager te scoren op 'Extraversie' dan kinderen die andere deelnemersrollen vervullen (Slee en Rigby, 1993; Mynard en Joseph, 1997; Sutton en Keogh, 2000). Zowel pesters als slachtoffers scoren lager dan andere kinderen op 'Agreeableness' (Tani et al., 2003).

Uit bijna alle studies blijkt dat slachtofferschap samenhangt met een laag zelfvertrouwen (Boulton en Smith, 1994; Slee en Rigby, 1993; Andreou, 2000; O'Moore en Kirkham, 2001) Over het zelfvertrouwen van pesters geven de onderzoeken een gemengd beeld. Sommige onderzoeken wijzen uit dat pesters een lager zelfvertrouwen hebben dan kinderen die niet bij pesten betrokken zijn (Andreou, 2000; O'Moore en Kirkham, 2001), terwijl ander onderzoek aantoont dat het zelfvertrouwen van pesters niet verschilt van dat van buitenstaanders (Slee en Rigby, 1993).

Ook over de sekseverschillen in pestgedrag is op basis van de besproken onderzoeken geen eenduidig antwoord te geven. Sommige onderzoeken tonen aan dat jongens vaker als pester genomineerd worden dan meisjes (Sutton & Keogh, 2000; Boulton & Smith, 1994), in andere onderzoeken wordt echter geen verschil in pestgedrag tussen jongens en meisjes gevonden (Sutton & Smith, 1999; Andreou, 2000; Mynard & Joseph, 1997).

Hoewel de resultaten grotendeels significant waren en de steekproeven van het merendeel van de onderzoeken groot genoeg waren, moeten er een aantal methodologische kantekeningen geplaatst worden. In de paragraaf over groepsprocessen is het onderzoek van van Pepler et al. (1999) besproken. In deze studie is gebruik gemaakt van naturalistische observaties, een methode die objectiever is dan vragenlijsten en in dat opzicht dus beter. Toch zijn er een aantal methodologische tekortkomingen. In de eerste plaats is het goed mogelijk dat de kinderen zich bewust waren van het feit dat er camera's op de speelplaats stonden en dat ze zich daardoor anders gingen gedragen dan dat zij normaal zouden doen. Daarnaast werd gedrag alleen als pesten geïdentificeerd als het slachtoffer verbaal of fysiek bedreigd/aangevallen werd, hierdoor werden alleen de directe vormen van pesten gemeten en de indirecte vormen niet. In vervolgonderzoek zal er een methode gebruikt moeten worden die zowel directe als indirecte vormen van pesten meet.

De studie van Pepler et al. (1999) is de enige studie die gebruik heeft gemaakt van naturalistische observaties, alle andere besproken onderzoeken gebruikten vragenlijsten. Een nadeel van het gebruik van vragenlijsten is de subjectiviteit ervan. In het geval van 'selfreports' bestaat de mogelijkheid dat mensen zichzelf in een positief daglicht willen stellen en daarom sociaal wenselijk antwoorden geven. Er moet bovendien rekening gehouden worden met het feit dat bijna alle ondervraagden (jonge) kinderen waren, het is mogelijk dat er vertekeningen optreden in 'selfreports' door een gebrek aan zelfinzicht. De meeste vragenlijsten maken gebruik van

multiple choice vragen. Een voordeel hiervan is dat de instrumenten makkelijker te scoren zijn, een nadeel is echter dat het de subjectieve ervaring van de kinderen niet meet. Een tweede nadeel van multiple choice vragen is dat de onderzoekers een selectie van vragen en antwoorden moeten maken die voor hen relevant lijken om pesters en slachtoffers voor te leggen, het is echter mogelijk dat de vragen en antwoorden die er voor de kinderen zelf echt toe doen niet gesteld worden. Om deze redenen kunnen er in vervolgonderzoek beter vragenlijsten met open vragen gebruikt worden.

'Teacher' en 'peer nominations' kunnen tot vertekeningen leiden omdat zij afhankelijk zijn van persoonlijke karakteristieken van de ondervraagden. Sommige ondervraagden zijn bijvoorbeeld eerlijker, strenger in hun beoordeling of onverschilliger dan anderen. Deze persoonlijke karakteristieken zijn moeilijk te achterhalen en er wordt dus bijna nooit voor gecorrigeerd bij de data-interpretatie. Verder beïnvloeden sociale druk, kliekvorming en recente sociale of persoonlijke problemen (zoals conflicten en jaloezie) de nominatie van bepaalde klasgenoten, dit kan de betrouwbaarheid van de resultaten verminderen.

Tot slot moet worden opgemerkt dat ook bij het gebruik van vragenlijsten er meer nadruk wordt gelegd op de directe vormen van pesten. Indirecte vormen van pesten zijn minder concreet aan te wijzen en te benoemen en daarom moeilijker om een oordeel over te vellen. Kortom, het gebruik van alleen vragenlijsten in een onderzoek brengt vragen met betrekking tot de betrouwbaarheid van de resultaten met zich mee. Voor een hogere betrouwbaarheid zouden de in deze onderzoeken gevonden resultaten gerepliceerd moeten worden door directe observaties.

Zoals in de vorige alinea's duidelijk is geworden zijn de indirecte vormen van pesten bij zowel naturalistische observaties als bij vragenlijsten moeilijker te meten dan de directe vormen. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor de sekseverschillen in pestgedrag die in sommige onderzoeken zijn gevonden. In de derde paragraaf is naar voren gekomen dat jongens meer op een directe manier pesten en meisjes meer op een indirecte manier (Rivers & Smith, 1994 aangehaald in Smith & Brain, 2000). Het is dan ook niet verbazingwekkend dat uit sommige onderzoeken blijkt dat jongens vaker als pester genomineerd worden, simpelweg omdat de indirecte vormen van pesten in mindere mate worden gemeten. Craig (1998, aangehaald in Griffin & Gross, 2004) merkte op dat als onderzoekers in hun meetinstrumenten meer nadruk legden op indirecte vormen van pesten, de sekseverschillen minder benoemenswaardig waren.

Een ander belangrijk punt dat in acht genomen moet worden is dat alle gevonden verbanden tussen persoonlijke karakteristieken en pestgedrag correlatieel en niet causaal van aard zijn. In het geval van zelfvertrouwen kan dus niet worden geconcludeerd dat een laag zelfvertrouwen er toe leidt dat kinderen betrokken raken in pestincidenten (als slachtoffer of als pester). Het is namelijk ook mogelijk dat betrokkenheid bij pestincidenten er toe leidt dat kinderen een laag zelfvertrouwen ontwikkelen.

Ook tussen persoonlijkheid en pestgedrag is alleen een correlatieel verband aangetoond en kan er dus niks worden geconcludeerd over een eventueel causaal verband. Een deel van de

persoonlijkheid is aangeboren en om die reden zou het misschien meer voor de hand liggen om aan te nemen dat de persoonlijkheid het pestgedrag voorafgaat. De omgeving heeft echter ook invloed op de persoonlijkheid. Als een kind bijvoorbeeld al een predispositie heeft voor een lage mate van 'Extraversie', dan zal de dit waarschijnlijk versterkt worden als het kind gepest wordt. Ditzelfde kind was wellicht extravertter geweest als hij/zij opgroeide in een klas waar hij veel vriendjes had en niet gepest werd. Er kan dus niet geconcludeerd worden dat persoonlijkheid het pestgedrag voorafgaat. Tenslotte moet worden opgemerkt dat er in deze scriptie alleen is gekeken naar losse persoonlijkheidsfactoren, terwijl de persoonlijkheid als geheel wellicht een grotere invloed heeft op het pestgedrag van kinderen en de rollen die zij aannemen. Zo hebben twee personen met een hoge score op 'Psychoticisme' een compleet verschillende persoonlijkheid als de ene persoon laag scoort op 'Extraversie' en de ander hoog. Zij zullen dan waarschijnlijk ook anders reageren in pestincidenten. Het is dan ook maar de vraag of er conclusies kunnen worden getrokken over het verband tussen losse persoonlijkheidsfactoren en pestgedrag.

Wat verder een punt van discussie is, is de vergelijkbaarheid van de verschillende onderzoeken. Ten eerste bestaat er, zoals al eerder in deze scriptie is besproken, geen eenduidige definitie van pesten. In elke besproken studie is (als er al een definitie werd gegeven) dan ook een andere definitie van pesten gebruikt. Hierdoor hebben de studies waarschijnlijk onbedoeld verschillende concepten gemeten waardoor ze minder goed vergelijkbaar zijn. Bovendien worden in elke studie verschillende cut-offscores gebruikt voor de deelnemersrollen. Een kind dat in de ene studie dus als slachtoffer wordt geclassificeerd kan in een andere studie net buiten deze categorie vallen, hierdoor ontstaan niet vergelijkbare categorieën. Ten derde blijkt uit onderzoek van Olweus (1987, aangehaald in Boulton & Smith, 1994) in Scandinavië dat data uit verschillende landen niet goed met elkaar vergeleken kunnen worden. Uit dit onderzoek bleek namelijk dat pestgedrag in Zweedse scholen ernstiger en duidelijker aanwezig was dan in Noorse scholen. De onderzoeken die in deze scriptie besproken zijn, zijn in zes verschillende landen uitgevoerd. Er moet rekening mee gehouden worden dat in sommige landen pesten een groter probleem is dan in andere landen, dit is nog een reden waarom de vergelijkbaarheid van de onderzoeken te betwifelen is.

Tot slot moet worden opgemerkt dat de variabelen die in deze scriptie onderzocht zijn niet de enige variabelen zijn die van invloed kunnen zijn op pestgedrag. Wegens beperkte lengte van de scriptie is een selectie gemaakt van mogelijke variabelen, er zijn echter tal van andere variabelen die ook van invloed zouden kunnen zijn. Gedacht kan worden aan factoren die invloed hebben op de normen en waarden die kinderen hanteren en het vertrouwen dat ze in andere mensen hebben, zoals bijvoorbeeld de thuissituatie, opvoeding, hechtingsstijl, cultuur en media. In vervolgonderzoek zouden deze variabelen wellicht ook onderzocht kunnen worden.

Alles bij elkaar is er dus veel aan te merken op de methodologische kenmerken van de onderzoeken. Om in het vervolg betrouwbaardere resultaten te verkrijgen die beter vergelijkbaar zijn met elkaar zal er een beter opgezet onderzoek moeten plaatsvinden. Dit zal bij voorkeur een

longitudinaal onderzoek moeten zijn dat kinderen volgt vanaf hun derde (vlak voordat zij naar de basisschool gaan) tot en met hun achttiende jaar (als zij de middelbare school verlaten) volgt. Door deze opzet zouden kinderen al voordat zij naar school gaan getest kunnen worden op bepaalde variabelen (bijvoorbeeld persoonlijkheid en zelfvertrouwen) en kunnen de groepsprocessen die in een klas plaatsvinden vanaf het allereerste begin worden gevolgd. Zowel kinderen, ouders als leerkrachten zal gevraagd worden elk jaar vragenlijsten met open vragen in te vullen. Naast vragenlijsten zouden er gedurende langere periodes (bijvoorbeeld vier keer per jaar een maand) camera's in de klas moeten worden geplaatst. Doordat de camera's er zo lang staan zullen de kinderen er op een gegeven moment vergeten dat ze worden opgenomen en zich hierdoor op een natuurlijkere manier gedragen. Dit onderzoek zal in veel verschillende landen moeten plaatsvinden en er zal naast groepsprocessen en persoonlijke karakteristieken ook naar andere mogelijke variabelen gekeken moeten worden (zoals opvoeding, thuissituatie en cultuur). Voordat het onderzoek van start gaat zou in elk land onderzocht moeten worden hoe ernstig het pestprobleem is. Alleen de landen die vergelijkbaar met elkaar zijn wat betreft de ernst van pesten mogen bij het onderzoek betrokken worden.

Als dit onderzoeksvoorstel daadwerkelijk zal worden uitgevoerd, zullen de resultaten betrouwbaarder zijn dan ze nu zijn en zal er waarschijnlijk ook meer gezegd kunnen worden over de richting van het verband tussen persoonlijke karakteristieken en pestgedrag (omdat kinderen al voordat zij naar school gaan getest worden op persoonlijke karakteristieken). Het valt echter sterk te betwijfelen of een onderzoek als dit in financieel en praktisch opzicht te realiseren is. Bovendien zijn er waarschijnlijk weinig mensen die instemmen om mee te doen aan een onderzoek waarbij vijftien jaar lang elk jaar een aantal vragenlijsten in gevuld moeten worden en waarbij men vier maanden per jaar gevolgd wordt door camera's. Een perfect opgezet onderzoek met resultaten die honderd procent betrouwbaar zijn zal waarschijnlijk nooit uitgevoerd worden. Daarom zullen onderzoekers binnen begrensde mogelijkheden hun onderzoek moeten aanpassen, bijvoorbeeld door vragenlijsten aan te vullen met naturalistische observaties. Verder moeten onderzoekers voorzichtig zijn met het generaliseren van resultaten.

7 Conclusie

Door de methodologische tekortkomingen van de onderzoeken moeten de resultaten met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd en kunnen er helaas geen conclusies worden getrokken over welke variabelen het pestgedrag van kinderen *veroorzaken*. Wel is aan de hand van deze scriptie een indicatie te geven over welke factoren een rol spelen bij het pestgedrag van kinderen. Samengevat kan pestgedrag worden gezien als een groepsproces dat in stand wordt gehouden door een aantal 'social learning'-processen. De rol die een kind aanneemt tijdens het pesten hangt samen met persoonlijkheid en zelfvertrouwen.

Deze bevinding heeft implicaties voor de ontwikkeling van een effectieve interventie tegen pesten. Omdat pesten vaak in groepscontext plaatsvindt en ‘social learning’-processen een rol spelen bij de instandhouding ervan, is het belangrijk dat de interventie zich richt op de hele groep en niet op een individueel kind (bijvoorbeeld de pester). Het is daarbij noodzakelijk dat kinderen bewust worden gemaakt van de rol die zij aannemen en wat hun eigen bijdrage is aan het pesten. Ook moeten zij gewezen worden op de verantwoordelijkheid die elk kind afzonderlijk heeft om de veiligheid in de klas te bewaken. Verder is het van belang kinderen interventiestrategieën te leren en ze aan te moedigen de agressieve groepsdynamieken te weerstaan. Om deze processen in goede banen te leiden is het noodzakelijk dat leerkrachten en ouders ook ingezet worden (zogenaamde ‘Whole-school approaches’, Sharp & Thompson, 1994, aangehaald in Pepler et al., 1999). Daarnaast kunnen verdedigers (die al langer de agressieve groepsdynamieken hebben weerstaan) worden ingezet om klasgenoten te helpen bij deze processen.

Met de wetenschap dat persoonlijkheid en zelfvertrouwen samenhangen met pestgedrag kunnen in een vroeg stadium kinderen worden aangewezen die risico lopen betrokken te raken bij pesten. Deze kinderen zouden dan vanaf het begin van hun schooltijd intensiever begeleid kunnen worden. Hierdoor kan wellicht voorkomen worden dat zij pester of slachtoffer worden.

Waarschijnlijk zal pesten nooit helemaal bestreden kunnen worden, het zit nou eenmaal in de aard van de mens. Toch kan een goede interventie de leefbaarheid op scholen een stuk verhogen. Onderzoek naar de oorzaken van pesten en effectieve interventies daarvoor is dan ook van groot belang. Hopelijk zal toekomstig onderzoek daar nog meer duidelijkheid over kunnen verschaffen.

8 Literatuur

- Andreou, E. (2000). Bully/Victim Problems and Their Association With Psychological Constructs in 8- to 12-Year-Old Greek Schoolchildren. *Aggressive Behavior, 26*, 49-56.
- Boulton, M. J., & Smith, P. K. (1994). Bully/victim problems in middle-school children: Stability, self-perceived competence, peer perceptions and peer acceptance. *British Journal of Developmental Psychology, 12*, 315-329.
- Digman, J. M. (1990). Personality Structure: Emergence Of The Five Factor Model. *Annual Reviews of Psychology, 41*, 417-440.
- Griffin, R. S., & Gross, A. M. (2004). Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for research. *Aggression and Violent Behavior, 9*, 379-400.
- Maekoya, C., & Dussich, J. P. J. (2003). Variables Which May Contribute To Bullying Behaviors. *Paper submitted for the Xith International Symposium on Victimology*.
- O'Moore, M., & Kirkham, C. (2001). Self-Esteem and Its Relationship to Bullying Behaviour. *Aggressive Behavior, 27*, 269-283.
- O'Connell, P., Pepler, D., & Craig, W. (1999). Peer involvement in bullying: insights and challenges for intervention. *Journal of Adolescence, 22*, 437-452.
- Pepler, D., O'Connell, P., & Craig, W. (1999). Peer Processes and Bullying: Naturalistic Observations on the Playground. *Manuscript being revised for resubmission*.
- Mynard, H., & Joseph, S. (1997). Bully/victim problems and their association with Eysenck's personality dimensions in 8 to 13 year-olds. *British Journal of Educational Psychology, 67*, 51-54.
- Salmivalli, C., Huttunen, a., & Lagerspetz, K. M. J. (1997). Peer networks and bullying in the schools. *Scandinavian Journal of Psychology, 38*, 305-312.
- Sutton, J. and Keogh, E. (2000) 'Social Competition in School: Relationships with Bullying, Machiavellianism, and Personality, *British Journal of Educational Psychology 70*, 443-56.

- Slee, P.T., & Rigby, K. (1993). The Relationship of Eysenck's Personality Factors and Self-Esteem to Bully-Victim Behaviour in Australian Schoolboys. *Personality and Individual Differences 14*, 371-73.
- Smith, P. K., & Brain, P. (2000). Bullying in Schools: Lessons From Two Decades of Research. *Aggressive Behavior, 26*, 1-9.
- Smith, P. K., Talamelli, L., Cowie, H., Naylor, P., & Chauhan, P. (2004). Profiles of non-victims, escaped victims, continuing victims and new victims of school bullying. *British Journal of Educational Psychology, 74*, 565-581.
- Sutton, J., & Keogh, E. (2000). Social competition in school: Relationships with bullying, Machiavellianism and personality. *British Journal of Educational Psychology, 70*, 443-456.
- Sutton, J., & Smith, P. K. (1999). Bullying as a Group Process: An Adaptation of the Participant Role Approach. *Aggressive Behavior, 25*, 97-111.
- Tani, F., Greenman, P. S., Schneider, B. H., & Fregoso, M. (2003). Bullying and the Big Five: A study of Childhood Personality and Participant Roles in Bullying Incidents. *School Psychology International, 24*(2), 131-146.

9. Bijlage

Tabel 1. Artikelen gebruikt voor Inleiding en Discussie

Titel	Auteurs	Variabelen	Design (groep x variabelen)	Definitie concept	Leeftijd kinderen	Meetinstrumenten	Conclusies
1. Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for research	Griffin & Gross (2003)	Review	-	Features of bullying: - Bully intends to inflict harm or fear upon the victim - Aggression toward the victim occurs repeatedly - The victim does not provoke bullying behaviour by using verbal or physical aggression - bullying occurs in familiar social groups - The bully is more powerful (either real or perceived power) than the victim	-	-	- Varying definitions of bullying used by researchers contribute to difficulty in interpreting findings across cultures. - Self-report data can lead to inaccurate responding.
2. Bullying in Schools: Lessons From Two Decades of Research	Smith & Brain (2000)	Review	-	A subset of aggressive behaviour characterized by repetition and an imbalance of power (Olweus, 1991).	-	-	- We can think of bully-victim relationships as normative, strictly in the sense that they are likely to be found in any relatively enduring human group that is difficult for someone to leave if they are experiencing victimization.

Tabel 2. Artikelen gebruikt voor paragraaf Groepsprocessen en pestgedrag

Titel	Auteurs	Variabelen	Design (groep x variabelen)	Definitie concept	Leeftijd kinderen	Meetinstrumenten	Conclusies
3. Bullying as a Group Process: An Adaptation of the Participant Role Approach	Sutton & Smith (1999)	- Participant Roles (Outsider, Victim, Bully, Defender, Reinforcer, Assistant)	1 x 1	A child is being bullied when another child or group of children say nasty or unpleasant things to him or her. It's also bullying when a child is hit, kicked, threatened, locked inside a room or when no-one ever talks to them. Categorized as victim when peer nominations > 30% As bully when peer nominations > 30% etc.	7-10 yr (N=206) England	- Participant Role Scale(9) (peer/self nomination)	- Bully, Victim, Outsider, Defender, Reinforcer and Assistant roles are clearly distinct from one-another. - Boys scored significant higher than girls on Reinforcer-, Assistant-, Defender- & Outsiderscales, but not on Bully - & Victimscale.
4. Peer networks and bullying in schools	Salmivalli, Huttunen, Lagerspetz (1997)	- Composition of peer networks - Participant Roles (Victim, Bully, Assistant, Reinforcer, Defender, Outsider)	6 x 1	One child being exposed repeatedly to harassment and attacks from one or several other children. A child was identified as a certain Participant Role if he/she scored above the mean. Cut-offscore Victim: 0.30	11-12 yr (N=459) Finland	- Participant Role Questionnaire(1) (self/peer nominations) - Peer Network Inventory(2) (peer nominations)	- Children who tended to behave in either similar or complementary participant roles in situations of bullying formed networks with each other - The individual child's behaviour in bullying situations was strongly connected to how the members of his/her network behaved. - Bullies, assistants and reinforcers belonged to significant larger networks than did defenders, outsiders and victims. - Children outside the networks were more often victims.

Vervolg Tabel 2.

Titel	Auteur	Variabelen	Design (groepx variabelen)	Definitie concept	Leeftijd kinderen	Meetinstrumenten	Conclusies
5. Peer Processes and Bullying: Naturalistic Observations on the School Playground	Pepler, O'Connell, Craig (1999)	Social Learning Theory: - Social Contagion Effect - Weakening of inhibition against aggression - Diffusion of responsibility - Influence of active/passive involvement - Number of peers	1 x 5	Bullying was defined as an episode in which the aggressor had power over the victim. Membership in the different categories was determined by two or more agreements on self, peer, and teacher nominations on the bully/victim status.	5-12 yr (N=120) Canada	<p>- Bully/Victim Questionnaire(3) (self nomination) cut-off score Bully or Victim > 0.75</p> <p>- Modified Peer Nomination Inventory(4) (peer nomination) cut-off score Bully or Victim > 0.75</p> <p>- Teacher Nomination(5) (teacher nomination)</p> <p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">Naturalistic Observations with wireless FM transmitter</p> <p>- Cameras & microphones on the playground</p>	<p>- When requested by bully: both girls and boys were significant more likely to join than not</p> <p>- Positive correlation between numbers of peers watching and the length of the bullying episode</p> <p>- When boys bullied the aggression increased substantially after being joined by a female peer. Girls who were bullies also increased their aggressiveness after being joined by a boy peer, but much more modestly.</p> <p>- Girl peers were most likely to intervene against boy bullies, while intervention was least likely when this roles where reversed.</p> <p>- Boys were significant more likely than girls to join when asked.</p>

Tabel 3. Artikelen gebruikt voor paragraaf Persoonlijke karakteristieken en pestgedrag

Titel	Auteurs	Variabelen	Design (groep x variabelen)	Definitie concept	Leeftijd kinderen	Meetinstrumenten	Conclusies
6. Bully/victim problems and their association with Eysenck's personality dimensions in 8 to 13 year-olds	Mynard & Joseph (1997)	- Eysenck's personality dimensions - Participant Roles (bully, victim, bully/victim)	3 x 3	No definition of bullying. No description of how children were categorized.	8-13 yr (N=179) England	- Bullying Behaviour Scale(6) (self nomination) - Peer Victimization Scale(6) (self nomination) - Self Perception Profile for Children(7) (self nomination) - Junior Eysenck Personality Questionnaire(8) (self nomination)	- Victim scores significant lower on E, lower on N (n.s), P not correlated - Bully scores higher on N (n.s) and higher on E (n.s) - No differences between boys and girls on Bullying behaviour Scale and peer Victimization Scale
7. Bullying and the Big Five A Study of Childhood Personality and	Tani, Greenman, Schneider & Fregoso	- Participant Roles (Defenders, Outsiders,	4 x 5	No definition of bullying. Children were considered as fitting the Pro-bully, Victims, Defender or	8-10 yr (N=232) Italy	- Participant Role Scale(9) (self/peer nomination) - Big Five	-The strongest distinguishing personality factors among the participant roles were Friendliness & Emotional Instability.

Participant Roles in Bullying Incidents	(2003)	Victim's & Pro-bullies) - Personality (Friendliness, Emotional Instability, Conscientiousness, Extraversion & Independence)		Outsider roles if $z > 1.00$ on those scales.		Questionnaire for Children(10)(teacher- & self nomination)	- Bully scores low on F and high on EI (sign.) - Defender scores high on F and low on EI (sign) - Outsider scores high on C and low on E, F en EI (sign) - Victim scores low on F and C and high on EI (sign)
---	--------	--	--	---	--	--	--

Vervolg Tabel 3

Titel	Auteur	Variabelen	Design (groep x variabelen)	Definitie concept	Leeftijd kinderen	Meetinstrumenten	Conclusies
8. The relationship of Eysenck's personality factors and self-esteem to bully-victim behaviour in Australian schoolboys	Slee & Rigby (1993)	- Eysenck's personality factors (P, E, N) - Self-esteem - Participant Roles (bully, victim, normal)	3 x 4	Bullying involves an imbalance of strength-physical or psychological-, a deliberate intention to hurt the other where the aggressive act is largely unprovoked and repeated negative actions against the individual. Bullies: score > 9 on bullyscale en < 8 on victimscale. Victims: score < 9 on	7-13 yr (N=214 jongens) Australia	- Questionnaire Bullying Behaviour(11) - Junior Eysenck Personality Inventory(8) - Coopersmith Self-Esteem Inventory(12)	- Bullies score significant higher on P than victims and normals - Victims score significant lower on E and self-esteem than bullies and normals, N is not correlated - Bullies and normals are not significant different from each other in self-esteem.

				bullyscale en > 8 on victimscale. Normals: remaining children			
9. Self-Esteem and It's relationship to Bullying Behaviour	O'Moore & Kirkham (2001)	- Self-esteem (Behaviour, Intellectual and School Status, Physical Appearance and attributes, Anxiety, Popularity, Happiness and Satisfaction) - Participant Role (Victims, Bullies, Bully/Victims)	4 x 7	A child is being bullied when another child or group of children say nasty things to him or her. It's also bullying when a child is hit kicked, threatened, locked inside a room or when no-one ever talks to them.	8-18 yr (N=8249) Ireland	- Olweus Self-report Questionnaire on School Bullying(13) (self nomination) - Pier-Harris Self-Concept Scale(14) (self nomination)	- Victims and bullies both have lower global self-esteem than non-involved children. - Bullies, in contrast to victims, placed the same value on physical attractiveness and popularity than non-involved children.
10. Bully/Victim Problems and Their Association With Psychological Constructs in 8- to 12-year old Greek Schoolchildren	Andreou (2000)	- Self-esteem - Participant Role (Bully, Victim, Bully/Victim, Controls)	4 x 1	No definition of bullying. Bully/Victim grouping: cut-off score of 2.50 on both the Peer Victimization and Bullying Behaviour Scale	8-12 yr (N=181) Greece	- Bullying Behaviour Scale(6) - Peer Victimization Scale(6) - Coopersmith Self-Esteem Inventory	- Both high scores on the Peer Victimization Scale and Bullying Behaviour Scale were significantly correlated with low scores on the Coopersmith Self-Esteem Inventory.

Vervolg Tabel 3.

Titel	Auteurs	Variabelen	Design (groep x variabelen)	Definitie concept	Leeftijd kinderen	Meetinstrumenten	Conclusies
11. Social competition in school: Relationships with bullying, Machiavellianism and personality	Sutton & Keogh (2000)	-Personality (P, E, N) -Pro-bullying attitudes -Participant Roles (Bully, Victim, Bully/Victim, Controls)	4 x 4	No definition of bullying	9-12 yr (N=198) England	-Pro-Victim Scale(15) -Olweus Bullying Questionnaire(16) -Junior Eysenck Personality Questionnaire(16) -Social and Academic Competition Scale(18)	This study revealed two main factors: - School Conscientiousness: significant positive association with anti-bullying attitudes and associated with lower P, not correlated with E (n.s) - Desire for Social Success: positive relation with Lack of Empathy for Victim. Significant higher score on P and N - Boys scored significantly higher on Desire for Social Success, girls scored significantly higher on pro-victim.
12. Bully/victim problems in middle-school children: Stability, self-perceived competence, peer perceptions and peer acceptance	Boulton & Smith (1994)	- Participant Role (Bully, Victim, Bully/Victim) - Sex differences - Stability of status - Self-esteem	3 x 3	A bully was defined as 'someone who often picks on other children, or hits them, or teases them, or does other nasty things to them for no good reason' Bully: peer nominations as bully > 50%, as victim < 33% Victim peer nominations as victim > 33%, as bully < 50% Bully/Victims: peer nomination as bully > 50%, as victim > 33% Uninvolved: Remaining	8-9 yr (N=158) England	- Interview (Boulton)(19) (self/peer nomination) - Self Perception Profile for Children(7) (self nomination)	- Boys significant were more likely to be nominated as bully, but not as victim, than girls - Victims have a lower self-esteem than bullies, they score lower on self-perceived athletic competence, social acceptance and global self-worth dimensions (n.s) - Girls were more likely to be nominated as victim (n.s)

- (1) Salmivalli (1996)
- (2) Cairns & Cairns (1994)
- (3) Olweus (1989)
- (4) Perry, Kusel, & Perry, (1988); Masten, Morison, & Pellegrini, (1985)
- (5) Pepler, O'Connell & Craig (1999)
- (6) Austin & Joseph (1996)
- (7) Harter (1985)
- (8) Eysenck & Eysenck (1975)
- (9) Sutton & Smith (1999)
- (10) Barbaranelli (1998)
- (11) Slee & Rigby (1993)
- (12) Coopersmith (1987)
- (13) Whitney & Smith (1993)
- (14) Piers (1984)
- (15) Rigby & Slee (1991)
- (16) Olweus (1989)
- (17) Francis & Pearson (1988)
- (18) Wentzel (1999)
- (19) Boulton (1994)